

VINCLES DEL MONESTIR DE SANTA MARIA DEL MAR DE CALONGE AMB EL DE SANT DANIEL DE GIRONA

ROSALIA SAMSÓ*

La relació del priorat benedictí de Santa Maria del Mar de Calonge amb el monestir de Sant Daniel de Girona data de principi del segle XV, concretament de l'any 1424. Ho sabem per una carta de Joan de Pontós, canonge de la Seu de Girona, que inclou unes Lletres Apostòliques del papa Martí V per les quals confereix el priorat de Santa Maria del Mar a la monja del monestir de Sant Daniel Beatriu de Pau.

Val la pena de retrocedir en el temps i mirar de saber a partir dels documents que es conserven, la majoria només en extractes, com hi nasqué una comunitat monàstica femenina benedictina i com es desenvolupà la seva vida durant els gairebé dos primers segles d'existència.

PRIMERES REFERÈNCIES DOCUMENTALS

El document més antic de Santa Maria del Mar que hi ha a l'arxiu de Sant Daniel data del segle XIII, concretament de l'any 1238. És la còpia resumida d'una escriptura notarial on consta que Ramon Sagner, de Fonts, i la seva muller Beatriu donen a l'església de Santa Maria del Mar una olivera situada a la parròquia de Sant Martí de Calonge sobre

* Arxivera de la comunitat monàstica de Sant Daniel de Girona

Abreviatures:

ADG: Arxiu Diocesà de Girona

ASD: Arxiu del Monestir de Sant Daniel

GEC: *Gran enciclopèdia catalana*

RB: Regla de Sant Benet.

Antic monestir de Santa Maria del Mar

les cases de Ramon de Riba. Ells n'havien tallat una altra, situada en el Vilar de Fonts, que era propietat de Santa Maria del Mar i reparen el dany causat amb la donació d'aquesta.⁽¹⁾ No diu qui eren les persones que reberen la nova olivera, però el document demostra que en el primer terç del segle XIII l'església de Santa Maria del Mar ja tenia vida i posseïa algunes terres que algú cuidava i administrava.

El segon document data de tres anys més tard, de l'any 1241. És també un resum de l'escriptura de venda "a Déu Nostre Senyor i a l'Església de Santa Maria del Mar situada en la parròquia de Sant Martí de Calonge, en mà i poder de Fra Ramon i de sa germana Rupiana, habitants en dita església" d'una feixola de terra, en la parròquia de Sant Martí, contigua a un camp que ja pertanyia als dos germans, pel preu de vuit sous.⁽²⁾ D'aquest document podem deduir que Ramon i Rupiana habitaven en una casa propietat de la capella i tenien cura d'aquesta i dels seus béns.

I un altre, del novembre del mateix 1241, és la venda als dos germans, Fra Ramon –així és anomenat en tots els documents– i Rupiana, i als seus successors en el lloc, d'un camp situat en el "puig de l'església de Sta. Maria del Mar".⁽³⁾

(1) ASD. *Llibre d'Arxivació de tots los actes pertanyents al Priorat de Nostra Señora del Mar, del Castell y Vila de Calonge*, doc. núm. 1, p. 1

(2) ASD. *Llibre d'Arxivació...* núm. 2, p. 1

(3) ASD. *Llibre d'Arxivació...* núm. 4, p. 3

Es conserven també dos documents del temps de Ramon i Rupiana que són donacions de dones pròpies a la casa de Santa Maria del Mar. El primer, del 28 de juliol del 1241, diu que Guillem de Corçà i el seu fill Arnau de Corçà, donen Esclarmonda, dona pròpia seva, amb tots els seus béns a Déu Nostre Senyor, a Santa Maria de Mar i als dos germans Ramon i Rupiana.⁽⁴⁾ L'altre, del 28 de març del 1243, conservat només en extracte, és semblant a l'anterior: Pere Alemany, de Vila-romà, i la seva muller Blanca donen a Déu i a l'altar de Santa Maria del Mar i a Ramon i Rupiana, germana seva, possessors i senyors de dit lloc, i als seus successors "tots els drets i senyories que tenen en i sobre aquella dona llur anomenada Maria, filla d'Adalda Castellet de Vilaromà."⁽⁵⁾ Cap dels dos documents no exposa les raons del canvi de senyor directe per part de les dues dones.

A mesura que avança el segle, els documents demostren el naixement de la comunitat monàstica de la qual Rupiana serà la primera priora. Llegint-los per ordre cronològic, primer trobem que els dos germans, Fra Ramon i Rupiana, són "possessors i senyors de dit lloc",⁽⁶⁾ després, "procuradors i administradors d'aquell lloc de Santa Maria del Mar."⁽⁷⁾ L'any 1247 Rupiana ja és anomenada "priora de la mateixa església".⁽⁸⁾ A mitjan segle XIII, doncs, ja hi viu una incipient comunitat sota la direcció de Rupiana.

Després de Rupiana tenim documentades les prioros següents:

Margarida. En tenim notícia per un document del 21 de maig de 1282. És l'escriptura de la venda que Bernat de Bedós, cavaller, fa "a la casa de Santa Maria de Mar i a la senyora Margarida, priora de dita casa" de dues feixes del lloc anomenat Camp Litran pel preu de 70 sous amb reserva del domini directe per al venedor.⁽⁹⁾ Ara bé, sabem que Margarida ja era priora l'any 1277.⁽¹⁰⁾ Per tant, la còpia simple que es conserva al nostre arxiu de l'escriptura de venda d'una feixa de terra, també de Camp Litran, per 60 sous amb reserva del domini directe per a Bernat de Bedós, cavaller, feta per Berenguer de Vern, del Vilar, "a la Priora de la casa de Santa Maria del Mar i a ses successors" el 10 de març de (1280) 1281 la priora, que no hi és anomenada, era Margarida.⁽¹¹⁾

(4) ASD. Llibre 11, f. 241. MARQUÈS, J.M. "Col·lecció diplomàtica de Sant Daniel de Girona", núm. 181, p. 265.

(5) ASD. *Llibre d'arxivació...* núm. 5, p. 3

(6) ASD. *Llibre d'arxivació...* núm. 5, p. 3

(7) ASD. *Llibre d'arxivació...* núm. 6, p. 4

(8) ASD. *Llibre d'arxivació...* núm. 7, p. 5

(9) ASD. *Llibre d'arxivació...* núm. 9, p. 6

(10) MARQUÈS, J.M. "Ermistes i santuaris de la diòcesi de Girona", p. 58

(11) ASD. *Llibre d'arxivació...* núm. 8, p. 5

Casa de l'antic monestir, al sud de l'església. Arcs del pati. Fotografia de Joan Badia

Maria Figuera. Elegida per les monges a la mort de Margarida i confirmada pel bisbe el 30 de gener de (1304) 1305.⁽¹²⁾ Del temps del seu govern es conserven en extracte dues vendes de terra al monestir: una feixa del Camp de Litran que el 31 de maig de 1308 Berenguer Marquet, de Fonts, vengué "a la senyora Maria, per la gràcia de Déu priora del monestir de santa Maria del Mar de Calonge i als successors de ella" pel preu de 35 sous de tern, salvant la senyoria directa per a Bernat de Bedós, cavaller. L'altra, del 6 de gener de (1313) 1314, és la venda d'una feixa situada en el Coll de Santa Maria, que Ramon Bovet, de Valmanya, vengué "a la senyora Maria, priora del monestir de santa Maria de Calonge i a son convent i successors en ell" i que afronta amb honors del monestir per tots quatre costats. Preu: 14 sous de tern, salvant la directa senyoria del senyor Bernat de Bedós.⁽¹³⁾

Garsenda Martí. Del temps que fou priora en resta la còpia simple de l'establiment de la batllia que féu a Berenguer Gastó, de la parròquia de Santa Àgata, d'una quarta part que el monestir tenia per indivís en totes les tasques i altres drets a les parròquies de Santa Àgata, Santa Pellaia i Sant Sadurní el 8 de setembre de 1326.⁽¹⁴⁾

(12) ADG. G-2, f. 9v

(13) ASD. *Llibre d'arxivació...* núm. 11 i 12, p. 8 i 9

(14) ASD. *Llibre d'arxivació...* núm. 13, p. 10

Dolça Ripoll. Només en sabem l'existència per una carta del bisbe als clergues de Calonge del 14 de desembre de 1342, en la qual els comunica que, havent mort Garsenda, les monges han elegit priora Dolça Ripoll i aquesta ha demanat al bisbe la seva confirmació.⁽¹⁵⁾

Raimunda de Valmanya. Del seu govern com a priora, se'n conserven en extracte tres actes. Per un document de 15 de setembre de 1360, Ramon Adroher, de Santa Cecília de Montcalt, capbreva per Santa Maria de Mar tres quartes parts del mas Adroher de dita parròquia i altres terres; el domini directe de la restant quarta part corresponia a la senyora Orpay de Benages, de Sant Andreu.⁽¹⁶⁾ L'altra, del 2 d'abril del 1375, és la procura feta per Raimunda a Francesc Quintana, ciutadà de Girona, per instar l'acompliment d'un llegat de quatre lliures de cera anuals que el notari de Palamós Berenguer Ramon deixà a l'església de Santa Maria del Mar.⁽¹⁷⁾ El tercer fa referència a l'erecció de l'altar a sant Antoni; en parlarem més endavant.

Constança de Torre. Després de la mort de Raimunda de Valmanya, la comunitat elegí Constança de Torre. Les monges participants en l'elecció foren Alamanda d'Estany, Rossa de Pineda i Constança, l'elegida. Faltava un membre de la comunitat, Guillerma Bruguera, àlies Colls, que era a Palamós i no estigué d'acord amb la votació. Si bé a l'arxiu de Sant Daniel no hi ha documentació dels seus anys de priorat, per l'Arxiu Diocesà sabem que era natural de Girona, que era cunyada del notari Guillem de Donç, i que tenia uns trenta anys quan va tenir lloc l'elecció i també que era bona administradora.⁽¹⁸⁾ L'any 1401 encara era priora. Ho sabem perquè aquest any el bisbe comissionà Pere Caner i Joan Caner, preveres de Vila-romà, per informar sobre l'establiment d'una terra de Calonge que la priora Constança es proposava fer.⁽¹⁹⁾ El document d'elecció de Constança de Torre demostra que la comunitat, si bé ja estava temps ha consolidada, era molt petita, com ho foren la resta de les comunitats monàstiques femenines que nasqueren aleshores a les comarques gironines.

LA VIDA COMUNITÀRIA

Com degué ser la vida de la comunitat durant aquests dos primers segles d'existència? Es fa difícil saber-ho, sobretot per manca de documentació. La que hem citat fins ara gairebé tota és de tipus econòmic i la finalitat de la vida monàstica no és precisament l'economia sinó la re-

(15) ADG. Notaria G-24, full solt.

(16) ASD. *Llibre d'arxivació...* núm. 16, p. 12-21

(17) ASD. *Llibre d'arxivació...* núm. 15, p. 11

(18) MARQUÈS, J.M. "Set cenobis femenins de l'Empordà". *Estudis del Baix Empordà* 15, p. 25

(19) ADG. U-101 f. 152

cerca de Déu dins una comunitat amb un abat que la regeixi. No faltaren maldecaps, certament, als quals les monges feren front com pogueren, especialment per dos flagells, un dels quals afectà greument bona part del sud d'Europa i, per tant, Catalunya: la pesta. L'altre fou una plaga per als pobles costaners de la Mediterrània, i perjudicà molt la costa catalana: la pirateria.

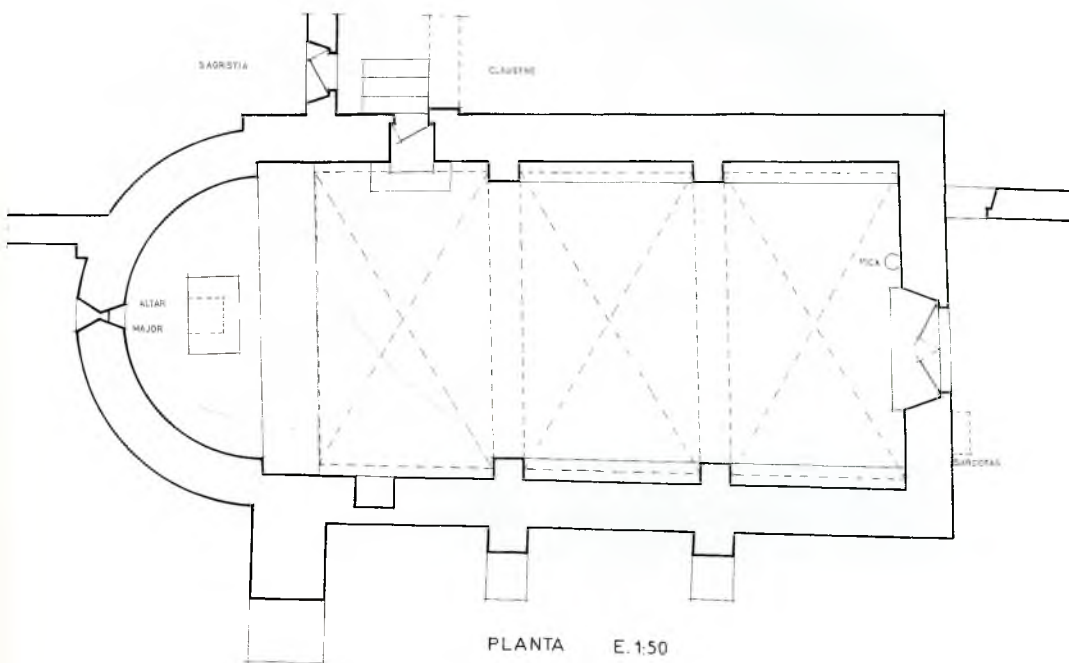
La pesta fou el gran flagell dels segles XIV i XV. A Catalunya, des de l'any 1000 fins als primers anys del segle XIV el creixement demogràfic fou molt gran, facilitat per una abundosa producció agrícola. Aquest positiu augment de població i el creixement econòmic es van interrompre per diferents i contínues adversitats: males collites, plagues, sequeres. D'ací que l'any 1333 és conegut com "lo mal any primer". I poc després, el 1348, arribà al sud d'Europa, importada del Mitjà Orient, l'anomenada Pesta Negra. Les seves conseqüències foren devastadores; donà un cop mortal a una població que ja estava prou abatuda per les males anyades. La Pesta Negra durà bastant més d'un segle, no pas d'una manera constant. Rebrotava més o menys cada deu anys, i sempre després de sequeres i males collites.⁽²⁰⁾

La pirateria nasqué a Itàlia i es dedicà al pillatge marítim i a saquejar poblacions costaneres. Catalunya, per l'extensió de la seva costa i per la seva relativa prosperitat, fou un objectiu molt sovintejat d'incursions pirates. A partir del segle XV el triomf dels turcs sobre l'imperi de Bizanci produí un auge de la pirateria. Quan els turcs i els àrabs perderen l'hegemonia, al segle XVIII, s'acabà aquest flagell a les costes mediterrànies.⁽²¹⁾

Ja podem adonar-nos, doncs, que la vida de la comunitat de Santa Maria del Mar, durant el seu primer segle d'existència, degué ser més aviat tranquil·la: anà adquirint possessions, ja fos per compres o per llegats o per dotacions a les monges de les respectives famílies, tot i que els béns dels quals disposà no foren mai gaires ni de gran importància. Això permetia a les monges aprofundir i enfortir la vida de comunitat, estar atentes a la pregària, a la lectura de la Paraula de Déu, —que probablement una feia en veu alta i la resta escoltaven i meditaven, ja que abans de la invenció de la impremta un llibre era un veritable tresor— i al treball, tan important en el monacat benedictí. Sant Benet dedica tot un capítol de la seva Regla a regular-lo. Comença així: "L'ociositat és enemiga de l'ànima. I per això els germans s'han d'ocupar a unes hores determinades en el treball manual i a unes altres també ben determinades en la lectura

(20) Cf. GEC. Volum 11. cf. *Pesta negra*.

(21) Cf. GEC. Volum 11. cf. *Pirateria*.

Planta de l'església del Monestir de Santa Maria del Mar o del Collet (Museu Parroquial de Calonge)

divina.”⁽²²⁾ En aquest paràgraf de la Regla hi podem veure amb altres paraules la frase tan estimada per la tradició benedictina: "Ora et labora", prega i treballa. És que per Sant Benet el treball no és només un element indispensable per guanyar-se el pa, acollir els hostes i pelegrins, que a Santa Maria del Mar no n’hi devien mancar, i donar almoïna als pobres, sinó un gran mitjà per conservar l’equilibri interior. Sant Benet, va al fons de l’home i fa del treball un mitjà de creixement humà i un ajut per a la recerca de Déu.

A partir de mitjan segle XIV passaren penúries de debò. Les males anyades i la mortaldat, conseqüència de la pesta, ermaren les terres i

(22) RB, cap. XLVIII. JUST, CASSIÀ M. *Regla de Sant Benet amb glosses per a una relectura*. p. 101. PAM, 1981.

el pillatge tingué la seva part, no pas petita, en robatoris i danys. Ens ho confirmen les dades següents: el 1351 el bisbe va autoritzar que es demanés caritat per al monestir; el 1360 calgué demanar almoina altra vegada perquè uns pisans havien causat danys als edificis; una nova concessió del bisbe, de 1393, autoritza el monestir a aplegar almoines, ara per fortificar-se.⁽²³⁾

I a l'inici del segle XV el priorat arribà al seu punt més pobre. L'any 1423 el bisbe el visità. La comunitat constava només d'una monja, Magdalena Vilar, i estava sense priora. Amb les terres ermades per les seques i amb la manca de braços per treballar-les, les rendes s'havien reduït a vint-i-cinc sous i, a més, el prior de les Medes li havia pres els animals amb els quals feia conrear les terres. El bisbe concedí indulgències als qui fessin almoines al monestir, però al cap de poc temps ordenà a Magdalena Vilar de no admetre noves entrades per manca de priora.⁽²⁴⁾

L'ALTAR DE SANT ANTONI

Però no tot fou negre durant aquests anys. Reculem a l'any 1360. Hi ha documentació d'un fet que és un punt que cal remarcar en la història de Santa Maria del Mar. La priora Raimunda de Valmanya –el nom de la qual no és citat en el document, però havia de ser ella per la data– demana permís al bisbe de Girona per construir un altar a Sant Antoni. El document original de la concessió s'ha perdut, però en transcrivim la còpia del segle XVIII que el resumeix. Diu així:

"Havent la Senyora Priora del Monestir de Santa Maria de Mar suplicat a l'Il·lustríssim Senyor Bisbe de Gerona de poder en la Iglésia de dit Monestir construir un altar baix invocació de St. Antoni; lo Senyor Vicari General de dit Senyor Bisbe concedí llicència per a fer-lo i construir-lo en lloc idòneo i decent, ab la condició emperò, que davant dit altar havia perpètuament i de continuo fer cremar una llàntia i dit altar adornar de tovalles, creu, missal i paraments sacerdotals. Consta de dita llicència amb acte fet en Gerona, als 23 desembre de 1360".⁽²⁵⁾

A l'Arxiu Diocesà, amb la mateixa data de 23 de desembre de 1360, hi ha un document pel qual el bisbe dóna llicència a les monges de Santa Maria del Mar per construir un altar en honor de sant Joan. Si aquest altar s'erigí, no se'l cita en cap document de l'Arxiu de Sant Daniel ni enlloc es troba cap referència a la festa de Sant Joan. En canvi, la festa de Sant Antoni de gener, com veurem en l'apartat dedicat al culte, hi era molt ce-

(23) MARQUÈS, J.M. o.c. p. 25

(24) MARQUÈS, J.M. o.c. p. 25-26

(25) ASD. *Llibre d'arxivació*... núm. 14, p. 10

Façana de l'església de Santa Maria del Mar (any 1973). Fotografia de Joan Badia

Detall de la mateixa façana, avui. Fotografia de Joan Badia

lebrada. També el fet que el lloc on està situada la capella de Santa Maria del Mar, amb el temps fos anomenat, i encara ho és, Sant Antoni, dóna peu a pensar en un possible error en la còpia del nom dels sants.⁽²⁶⁾

I així arribem a l'any 1424, a partir del qual la història del priorat de Santa Maria del Mar continuà unida a la del monestir de Sant Daniel.

Tot comença per un pergamí del 18 de setembre de 1424. El seu contingut és una carta per la qual Joan de Pontós, canonge de la Seu de Girona, comunica al bisbe, a l'abadessa de Sant Daniel i a l'única monja del priorat de Santa Maria del Mar, Magdalena Vilar, que el papa Martí V, per unes lletres apostòliques donades a Roma el 9 de gener de 1422, incloses en el mateix pergamí, concedeix a Beatriu de Pau, monja del monestir de Sant Daniel, extramurs de Girona, de l'orde de Sant Benet, el Priorat conventual de Santa Maria del Mar de dits Orde i Bisbat.⁽²⁷⁾ Aquestes lletres del papa ens donen la certesa que les monges de Santa Maria del Mar eren benedictines, com les de Sant Daniel.

(26) ADG. v-3

(27) ASD. Pergamí 1112. *Llibre d'arxivació...* núm. 17, p. 22-26

La presa de possessió del priorat per Beatriu de Pau tingué lloc el 29 del mateix setembre. L'acta notarial narra amb tot detall la cerimònia. La nova priora entrà a l'església i s'assegué a la cadira prioral, li foren donades les claus de la casa del monestir, n'obrí la porta, entrà i en sortir la tornà a tancar com a signe de possessió, Magdalena Vilar li prestà obediència; tota una colla de detalls i gestos plens de simbolisme. I li fou concedit, també per la butlla papal, que, a més de percebre els fruits i les rendes de Santa Maria del Mar, continués amb els mateixos drets que tenia en el monestir de Sant Daniel. Li'n donà la possessió, davant de notari, el Dr. Bernat Oliver, clergue de l'església de Santa Maria del Mar.⁽²⁸⁾

No tot acabà aquí, ja que Beatriu de Pau prengué possessió del priorat, però no hi fixà la residència perquè l'edifici del monestir estava en molt mal estat, gairebé derruït. I comença un nou capítol en la història del priorat.

El papa Eugeni IV, successor de Martí V, per una butlla de l'11 de març de 1432 revoca la gràcia del priorat feta a Beatriu de Pau i l'atorga a Magdalena Vilar.⁽²⁹⁾ Aquesta aconseguí que Roma revoqués la concessió feta a Beatriu de Pau al·legant que no havia complert algunes condicions especificades en la butlla papal.⁽³⁰⁾ Aquesta no residia a Santa Maria del Mar perquè els edificis estaven fets malbé ja abans que se li concedís el priorat per incursions dels sarraïns i calia fer-los inspeccionar per experts, cosa que no s'havia fet. A més, els administradors de les Torres de les Medes se l'havien fet seu i el retenien indugudament.

LES REPARACIONS

Assabentada Beatriu de Pau de la carta del papa per la qual li revoca la possessió del priorat, demana al vicari general de la diòcesi que envii experts per fer una estima de les obres que l'església i la casa del Priorat necessiten. L'avaluació fou feta per dos pedrers, Pere Closells de Calonge i Pere Batlle de Sant Joan de Palamós, que inspeccionaren el monestir i l'església. El pressupost revela que els edificis, més que una reparació, el que necessitaven era refer-los de bell nou. En donarem el detall per poder fer-nos càrrec del seu estat.

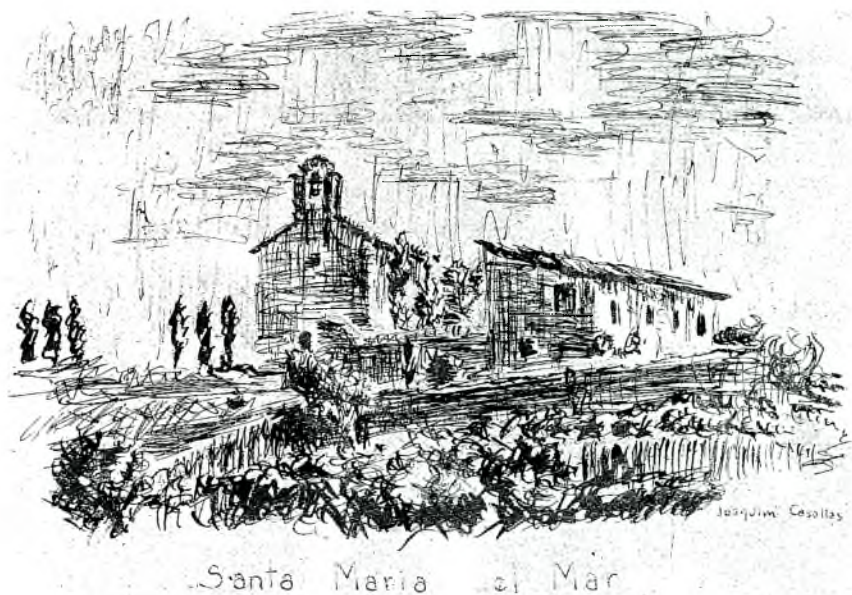
Església. Recobrir la teulada. Es necessiten 200 teules i 2 semalades de calç, 6 paletes i 9 manobres. Cost: 34 sous.

Dormitori. Gran tros de teulada per cobrir. Es necessiten 400 teules més o menys i la fusta necessària, 20 feixos de canyes, 10 paletes i 20

(28) ASD. Pergami 1113. *Llibre d'arxivació...* núm. 18, p. 27

(29) ASD. Pergami 1138. *Llibre d'arxivació...* núm. 20, p. 29

(30) MARQUÈS. J. M. o. c. p. 26

L'església i el monestir del Collet. (Dibuix a la ploma de J.Casellas. Museu Parroquial de Calonge)

manobres. Cost: 10 florins d'or. Calen també 9 o 10 bigues per posar al terrat del dormitori, 6 paletes per posar-les, 9 manobres per traslladar-les i servir els paletes i 2 homes amb 2 animals per portar-les des de baix al terrat del dormitori.

Graner (edifici situat a l'hort). Fer el sostre amb teules i també les portes. Cost aproximat: 60 sous.

Estable (situat també a l'hort). Cobrir-lo amb teules, canyes, cabirons i bigues. Calen unes 400 teules, 4 bigues, 4 dotzenes de cabirons i 4 feixos de canyes. Cost de tot plegat més els paletes i manobres: 70 sous aproximadament.

Paret de la cuina, entre la cuina i el dormitori. Cal fer-la de nou. Per desfer-la i tornar-la a fer costaria, entre operaris i materials, 13 lliures barceloneses de tern.

Teulada de la cuina. 150 teules aproximadament, 4 paletes, 6 manobres, 6 feixos de canyes, 1 sac de calç. Cost: 40 sous.

Paret del refetor, a la part del cortal, de cara al mar. Fer-la fins al terrat: 6 paletes i 6 manobres, Cost: 50 sous, més o menys.

Antiga cambra, situada a l'hort. Necessita una gran reparació. Calen

400 teules o més per fer la teulada, 8 bigues, 8 dotzenes de cabirons, 10 garbes de canyes i 1 sac de calç, 10 mestres pedrers, 10 manobres i 4 portes. Cost: 10 lliures barceloneses i... sous

Segons els experts totes aquestes reparacions ja calia fer-les abans que Beatriu de Pau fos priora del monestir i calia reparar també altres estances que ja estaven fetes malbé abans que Beatriu fos priora, i aquesta reparació costaria 50 o 60 sous a més de tot el cost de les reparacions detallades més amunt.⁽³¹⁾

Després de tot això, es degué retornar el priorat a Beatriu de Pau, ja que, segons consta a l'Arxiu Diocesà, aquesta, l'any 1452, exposà que el monestir estava enrunat a causa dels pirates i de les mortaldats, que no es trobaven persones per habitar la casa, tenir llums encesos a l'església i tocar les campanes.⁽³²⁾ L'any 1458 fou nomenada priora Margarida Sarríera.⁽³³⁾ Beatriu de Pau degué renunciar el priorat perquè la comunitat de Sant Daniel l'elegí abadessa. Sembla que de les prioras successives no n'hi hagué cap que hi tingués residència fixa i que la comunitat monàstica de Santa Maria del Mar es va extingir amb Magdalena Vilar.

CAPBREVACIONS

Després no hi ha documentació fins a l'any 1491: un capbreu en pergami que conté vint-i-quatre capbrevacions de les possessions que el priorat de Santa Maria del Mar tenia a Palamós, Calonge, Vila-romà, Vall-llobrega i Palafrugell, fet pel notari de Palamós Pere Massot⁽³⁴⁾ i a favor de la priora Maria de Sant Martí, monja de Sant Daniel, excepte les dues últimes, fetes l'any 1526, quan ja era priora Beatriu d'Alemanys.

Pel que fa al contingut del capbreu, depassa l'interès d'aquest article. Tants llocs i tantes capbrevacions semblen molta propietat, però, de fet, n'era poca: un parell de quadrons de terra, una feixa d'un saió o un saió i mig, un camp d'un parell de vessanes, algun mas petit, una terra meitat erma, meitat de cultiu..., tres cases a Palamós al mig del poble... Els masos, la major part presten 4 sous l'any més una quartera de civada o de forment al mes d'agost i alguns, a més, dos ous per Pasqua; les feixes de terra només uns pocs sous. Citem alguns noms dels llocs o veïnats on estaven situades les terres que el monestir posseïa a la vall de Calonge. Alguns d'aquests topònims s'han conservat al llarg dels segles i encara són d'ús corrent (riera de Sauguet, Balitrà, Rifred, Fonts, puig Cabrera,

(31) ASD. Pergami 1143

(32) ADG v-157, f. 41

(33) ADG v-159, f. 44v

(34) ASD. Pergami 1221

Vilar) o masos (Oliver, Seguer, Pallí, Martí, Sant Nazari); d'altres s'han perdut (es Fenollar, Salins o Carbonera, sureda d'en Pujol, Pladevall dels Horts) o masos (Vives Alguer, Argelaguer, Agut, Oller del Vilar, Sunyer Jordà, Sabet, Sirvent, Prosio àlies Almenara).

LA DECADÈNCIA

I d'aquí saltem al 1560. Un document del 29 de maig ens demostra clarament que les priores no residien a Santa Maria del Mar i que la casa i capella estaven en un estat deplorable. Joana Descatllar, aleshores priora, canvia el sistema d'administració: en comptes de tenir cura directament de la casa i capella l'estableix en emfiteusi. Per la còpia que es conserva de l'escriptura d'establiment, ens podem fer càrrec de la situació dels edificis. Joana Descatllar exposa que la casa i la capella estan derruïdes del tot i cremades pels turcs o moros, que per la seva ruïna i per perill i temor dels turcs no s'hi pot habitar i que és més útil al priorat concedir dita casa i les seves terres, unes cinquanta vessanes, a emfiteusi sota prestació d'un cens amb reserva del domini directe per al priorat i procurar que la casa i la capella siguin reparades que no pas retenir-les. Només es va trobar una persona que ho acceptés: Anton Mascort, mercader de Palamós. I també se li estableix la batllia de sac, és a dir, tenir cura de cobrar els censos, tasques, etc., tant de gra com de diners de les possessions del priorat en els termes de Palamós, Calonge, Fenals i la Vall d'Aro. Anton Mascort es compromet a fer les obres que calguin a la casa i a la capella en el termini de cinc anys, de manera que s'hi pugui habitar i la priora pugui residir-hi, i si no ho ha fet dins aquest termini la priora podrà fer-les reparar o construir a compte d'ell.⁽³⁵⁾

I una altra capbreuació de les terres, casa i església del priorat feta l'any 1673 per un nou emfiteuta, Jeroni Payrolí, inclou les mateixes condicions que l'establiment de 1560 fet a Anton Mascort referent a la conservació i reparació de la casa i l'església. I pel que fa a residir-hi la priora diu: "Jeroni Payrolí prometé obrar o fer obrar i reparar la dita casa i capella de manera que pogués habitar-se en ella, i perquè quan dita senyora Priora i los seus volguessen poguessen pujar a dit Priorat i en la casa d'ell estar i habitar..."⁽³⁶⁾ Les obligacions relacionades amb el culte, de les quals parlaré més endavant, són les mateixes en els dos documents.

(35) ASD. *Llibre d'arxivació...*, núm. 24, p. 56-61

(36) ASD. *Llibre d'arxivació...*, núm. 26.3, p. 99-105

Església de Santa Maria del Mar; mur i finestra de l'absis. Fotografia de Joan Badia

Un document de l'any 1666 ens dóna un detall que no podem passar per alt. L'any 1662 Magí Batlle i Mascort, negociant de Palamós, descendent d'Anton Mascort, va vendre diverses possessions, entre les quals hi havia la casa i capella de Santa Maria del Mar, a Pere Gallart, i ara, passats quatre anys de la venda, li fa algunes concessions. Se'n conserva l'acta notarial, que, entre altres coses, diu que Pere Gallart ha de pagar un determinat cens a la priora del monestir i comunitat de Santa Maria del Mar, "nunch nuncupatus Almus Antonius." I, més avall, en un altre fragment de la mateixa acta, escrit en català: "I així mateix és pac-

tat que tots los censos... que per raó del meu mas anomenat Sant Antoni, del qual avui vós, etc".⁽³⁷⁾ No sabem si hi ha alguna dada més antiga que anomeni Sant Antoni el lloc on estigué situat el priorat de Santa Maria del Mar; si no se n'ha trobat cap opino que el seu fonament l'hem d'anar a buscar en aquell altar dedicat al sant el llunyà 1360.

LA LÀPIDA DE GUERAUA DE LLEVIÀ

Un altre punt que sobresurt en la història del priorat i de la seva església és la làpida de Gueraua de Llevià. Santa Maria del Mar posseïa per indivís amb el benefici del diaconil de Fenals el domini directe d'unes terres de la vall d'Aro llegades per Gueraua de Llevià, com es llegeix en l'epitafi gravat en una làpida que Pere Gallart, notari de Palamós, durant els anys que fou emfiteuta de l'heretat de Santa Maria del Mar, féu transcriure pel també notari de Palamós Antoni Caymó davant de testimonis.

(37) ASD, *Caphreu de les rendes del Priorat de Santa Maria del Mar l'any 1666*, f. 1v

La còpia que es conserva del document, un extracte bastant complet, diu textualment que el Dr. Pere Gallart exposà de paraula a dit notari i testimonis allí presents: «que per més demostrar l'antiquíssima vellesa de dit monestir de Santa Maria del Mar i a altres fins a ell útils necessitava la transcripció de una pedra vella, sepultura de la senyora Gueraua de Llevià, posada i existent dins la iglésia o capella de dit monestir, i a la part de l'Evangeli de ell, al sòl o paviment de terra serca (*sic*) nou pams poc més o menys elevat, amb les armes baix escrites de una i altra part o costat de la mateixa pedra de la sepultura; i dit notari veient les lletres o paraules, llegí en alta i intel·ligible veu, davant los testimonis, dit epitafi que encontrà en dita sepultura escrit, que era del tenor següent:⁽³⁸⁾ "*El dia 4 de novembre de l'any del Senyor mil tres-cents trenta-vuit morí Dª Graua de Llavià, que fou muller del venerable Bernat de Llavià, cavaller de La Bisbal, que està enterrada en el monestir de Sant Feliu de Guíxols, la qual també llegà al Benefici del Diaconil de l'església de Fenals i al monestir de monges de Santa Maria del Mar de Calonge perpètuament en lliure i franc alou la meitat per indivís de totes les rendes que dita senyora tenia en franc alou en la parròquia d'Aro; que el diaconil de Fenals tingui la meitat d'aquestes rendes per fer-se promoure al sacerdocí, i cada setmana celebri dues misses a l'altar de Santa Maria, de dita església de Fenals per l'ànima de dita senyora, del seu marit i de llurs fills, i dites monges tinguin perpètuament l'altra meitat de dites rendes, i han de fer celebrar perpètuament dues misses cada setmana a l'altar de Santa Maria de dit monestir per les ànimes dels predits; les ànimes dels quals reposin en pau. Amén.*" Fins aquí la traducció del text de la làpida. En la còpia del "*Llibre d'arxivació...*" segueixen unes paraules més en llatí que són l'explicació de les armes de la casa de Llevià (?) gravades en la pedra. Les traduïm al català: "Les armes posades en dit sepulcre de pedra i als costats del dit epitafi són així: a cada un dels costats de l'epitafi hi ha esculpits, o sigui gravats, dos lleons separats i enmig d'ells un castell".⁽³⁹⁾ Encara que en el context de la còpia de la inscripció que guarda el nostre arxiu s'hi llegeixen les paraules *sepultura* i *sepulcre* l'epitafi diu clarament que Gueraua de Llevià està enterrada a Sant Feliu de Guíxols. La làpida, doncs, és una manifestació de l'agraïment a una benefactora de la comunitat de Santa Maria del Mar.

Aquesta làpida ara no és a l'església, però, només d'entrar-hi, a la paret de mà esquerra hi ha l'empremta d'on estigué uns quants segles, poc més o menys en el lloc que indica el notari Antoni Caymó l'any 1686.

(38) Per al text de la làpida en llatí, vegeu l'Annex II.

(39) ASD. *Llibre d'arxivació...*, n. 48, pàg. 157-160

Però sabem l'existència d'una altra làpida amb el mateix epitafi: És a la parròquia de Fenals, beneficiada també amb els béns que Gueraua de Llevià li llegà per indivís amb la comunitat de Santa Maria del Mar. Abans era a l'església romànica i és de suposar que en construir la nova la hi traslladaren. Un article de L. Esteva⁽⁴⁰⁾ m'ha donat l'ocasió d'acabar les dues transcripcions: la que inclou dit article, feta per Mn. Lluís Constans a mitjan segle passat, i la del nostre arxiu, feta per Antoni Caymó l'any 1686, i n'he tret la conclusió que el text és idèntic en totes dues amb unes petites, i poques, diferències ortogràfiques probablement ocasionades per la dificultat de lectura deguda al desgast de la pedra.

El capbreu de les possessions d'aquest llogat, totes situades a les parròquies d'Aro i Santa Cristina, fou fet l'any 1491. En algunes consta que ja havien estat capbrevades l'any 1454, a favor de la priora Beatriu de Pau pel que fa a la meitat corresponent al priorat de Santa Maria del Mar i a favor de Rvd. Francesc Oliver, obtentor del benefici diaconil de Santa Maria de Fenals, l'altra meitat.

EL CULTE

No podem parlar de Santa Maria del Mar sense ocupar-nos del culte i com s'hi ha celebrat al llarg de la seva història. Manquen dades de quan es construí la capella, però l'existència dels germans Ramon i Rupiana, amb els quals s'inicia la comunitat, dóna peu a pensar que ja a l'inici del segle XIII, i potser abans i tot, era un lloc de pregària i que els avantpassats d'aquests dos germans devien tenir-ne cura. Més endavant, fou el lloc on les monges celebraven diàriament la litúrgia. Ací ressonaven, a trenc d'alba, els salms de Laudes en acció de gràcies pel nou dia que començava, i al capvespre els de la litúrgia de Vespres en acció de gràcies pel dia que s'acabava, i les monges devien procurar fer-ho tal com prescriu sant Benet en la seva Regla quan diu: "mantinguem-nos de tal manera a la salmòdia, que el nostre pensament estigui d'acord amb la nostra veu".⁽⁴¹⁾ Devien recitar i cantar de memòria, a tot estirar que tinguessin algun manuscrit, un veritable tresor. Amb tota certesa, podem dir que hi havia clergues al servei de la comunitat per celebrar-hi l'eucaristia, perquè quan l'any 1424 Beatriu de Pau prengué possessió del priorat, la hi donà el Dr. Bernat Oliver, "clergue de dit monestir de Santa Maria del Mar", diu textualment la còpia que se'n conserva. I m'agrada de pensar que els veïns i altres devots venien aquí a donar gràcies al Senyor i a

(40) ESTEVA, L. "La iglesia romànica de Santa Maria de Fanals y el epitafio de su lápida gótica." *Ancora*, núm. 932-933. Sant Feliu de Guíxols, 21/4/1966.

(41) RB, cap. XIX, JUST. CASSIÀ, M. o.c.p. 59

contar les seves penes i alegries a ell i a la seva Mare, que devia presidir l'altar major.

A partir de l'any 1360, amb la construcció de l'altar de Sant Antoni abat, la devoció i el culte a aquest sant degué prendre especial relleu, perquè a mitjan segle XVI està documentat que el 17 de gener s'hi celebrava de manera molt solemne. I què ens priva de pensar que el desig d'aixecar un altar a aquest sant, de devoció tan arrelada en la nostra pàgessa, no sortís de les famílies del veïnat i de tota la vall i en demanessin la construcció a la comunitat? I un detall que no podem silenciar: com hem vist més amunt, la construcció de l'altar fou concedida amb la condició que havia d'estar equipat amb tot el necessari per celebrar-hi la missa: tovalles, missal, etc. Pensem en les despeses que suposava aleshores tot això. No podem dubtar, doncs, que les monges mostraven tenir molta cura pel culte litúrgic, característica del monacat benedictí, i que el poble les estimava i les ajudava a poder ser monges "de debò". Un document del 12 de setembre de 1394 autoritza tots els preveres per celebrar missa en diumenge al monestir de Santa Maria del Mar.⁽⁴²⁾ Per un document del 31 de maig de 1403, es concedeix llicència a Joan Caner, prevere de Vila-romà per celebrar missa a Santa Maria del Mar.⁽⁴³⁾ Al cap d'un any, el 24 de juliol de 1404 es concedeix al mateix prevere llicència per celebrar dues misses, l'una a Santa Maria del Mar i l'altra a la seva parròquia.⁽⁴⁴⁾ La documentació, doncs, dona peu per dir que mentre a Santa Maria del Mar hi hagué vida monàstica el culte no deixà de celebrar-s'hi i la capella tenia els seus clergues. I que quan la comunitat s'extingí, ara veurem que el culte hi continuà.

En els documents més antics no trobem cap altra dada sobre el culte. Però el 1560, en l'escriptura de l'establiment de la casa i capella a Anton Mascort, la priora Joana Descatllar assigna a aquest alguns deures referents al culte que val la pena de tenir en compte.

-Havia de tenir la capella neta i adornar-la amb "rames" els dies i festes de Santa Maria del més de setembre i Sant Antoni del més de gener.

-Havia de pagar als preveres de Calonge que assistissin aquests dies a la capella en processó tres sous per celebrar misses amb les donacions dels fidels, donacions que havien de servir per pagar totes les despeses de la festa, i el que sobrés per pagar les obres de conservació de la capella.

-Cada any havia de fer celebrar dos aniversaris per a les ànimes del purgatori i per als benefactors de la capella, un l'endemà de la Mare de

(42) ADG. Lletres 1362-1420. U-83, f. 32

(43) ADG. U-103, f. 32

(44) ADG. U-104, f. 64

Déu d'agost i l'altre l'endemà de Sant Antoni de gener, i el prevere o rector de l'església de Calonge el diumenge abans de la celebració ho havia d'anunciar a l'altar per facilitar-hi l'assistència als fidels.

-Cada setmana s'hi havien de fer celebrar dues misses a càrrec de la priora, una el diumenge i l'altra qualsevol dia de la setmana, per les quals aquesta havia de pagar al prevere cada any 4 lliures, moneda barcelonesa, com estava acordat.⁽⁴⁵⁾

En la capbreuació del mateix mas de Santa Maria del Mar feta per Jeroni Payrolí l'any 1673, que l'havia comprat dos anys abans, hi consten les mateixes obligacions referents al culte que en la de l'establiment del mas fet a Antoni Mascort.

Durant el segle XVII, a causa de les guerres que sofrí Catalunya, l'església fou profanada. El bisbat atorgà llicència per reconciliar-la dues vegades: l'agost de 1669⁽⁴⁶⁾ i el març de 1674.⁽⁴⁷⁾

El llegat de Gueraua de Llavià comportava, com hem vist, el deure de celebrar uns actes de culte a l'església de Santa Maria del Mar i a la de Fenals: dues misses cada setmana per les ànimes de Gueraua, marit i fills. Pel que fa a aquest llegat, a Santa Maria del Mar s'acomplí tal com prescrivia fins a l'any 1738. En aquell moment, com que, a causa dels canvis de la societat, el valor de la moneda havia anat molt a la baixa i les rendes del llegat no donaven ni de bon tros per celebrar dues misses cada setmana, "l'Il·lustríssim Senyor Arquebisbe Compons, de Tarragona moderà o reduí les misses corresponents a dit Priorat".⁽⁴⁸⁾ I des d'aleshores se'n celebraven cinc un any i sis el següent, de manera alternativa. L'acompliment puntual d'aquestes celebracions consta en una llibreta iniciada el primer any de posar en pràctica la reducció, anotat per les respectives monges, que foren prioros de Santa Maria del Mar des d'aquest any fins al 1855, quan es portà a terme l'expropiació de tots els béns del monestir de Sant Daniel i, per tant, dels de Santa Maria del Mar. Aquesta breu anotació ens permet saber quines monges de Sant Daniel foren prioros de Santa Maria del Mar des del 1743 fins al 1855.⁽⁴⁹⁾

I d'aleshores ençà, no hi ha cap més document de Santa Maria del Mar a l'Arxiu de Sant Daniel de Girona. Seria interessant poder continuar-ne la història des del decret d'expropiació fins avui.

Que aquestes pedres carregades d'història puguin continuar anys i segles essent un referent religiós, cultural, històric i artístic de Calonge i Sant Antoni.

(45) ADG. Manuals de Beneficis, D- 224 f.229

(46) ADG. Lletres 1, f 262

(47) ADG. Lletres 264, f 213

(48) ASD. *Llibre d'Arxivació...* núm. 49, p. 160

(49) ASD. Llevador del Priorat de Nostra Senyora del Mar de Calonge, 1739

ANNEX I

Priors de Santa Maria del Mar

1247 (1238)	Rupiana
1277	Margarida
1305	Maria Figuera
1316	Garsenda Martí
1342, desembre 14	Dolça Ripoll
1360-1391	Raimunda de Valmanya
--- 1401	Constança de Torre
1432	Magdalena Vilar

Priors de Santa Maria del Mar i monges de Sant Daniel

1424-1458(?)	Beatriu de Pau
1459	Margarida Sarriera
--- 1484(+)	Francesca Cavaller
1484- 1515(?)	Maria de Sant Martí
1515-1532	Beatriu d'Alemaný
1515(?) -1530	Iolant Miró
1530-1550	Joana Descatllar
1550-1578	Anna de Cruïlles
	Anna de Darnius
	Àngela deDarnius
--- 1589	Margarida d'Alemaný i Descatllar
1589-1621	Paula de Llupià
1632-1646.	Albina d'Alemaný
1646 ---	Teresa d'Alemaný
1683 ---	Teresa de Blanes i de Reart
1736 ---	Marianna de Camprodon i de Caramany
1743-1747	Josepa de Camprodon i de Caramany
1747-1756	Maria Gràcia de Prat i de Tord
1758-1765	Raimunda de Tord i de Prat
1766-1768	Marianna de Font i de Camprodon
1769-1771	Jerònima de Camprodon i de Cahors
1772-1776	M. Francisca d'Amigant i de Leonardo
1777.1779	M. Bernarda de Puig i de Duran
1780-1795	Teresa de Puig i de Duran
1796	Marianna de Camps i de Font
1797-1808	Rosa de Canal i de Fontaner
1806	Ignàsia de Manresa i d'Asprer
1809-1815	Gertrudis de Manresa i d'Asprer
1815-1824	Vacant. Guerra del Francès
1824-1847	Caterina Ferrer i Aymerich
1848-1854	M. Josepa de Caralt

ANNEX II

Epitafi de la làpida de Gueraua de Llevià

“Pridie nonas Novembris anno Domini millesimo, tercentesimo trigessimio octavo obiit Domina Geralda de Leviano, uxor q^o venerabilis Bernardi de Lebiano, militis de Episcopali, quae est sepulta in monasterio Sancti Felicis de Guixols, quae etiam legavit beneficio Diaconatus Ecclesiae de Fenalibus, et Monasterio Monialium Sanctae Mariae de Mari de Colonico perpetuo in alodium liberum et francum mediatim et pro indiviso omnes illos redditus, quos dicta domina habebat pro francho alodio in parrochia de Aredo et quod Diaconus de Fenalibus habeat medietatem ipsorum reddituum et quod teneatur se facere promoveri ad officium sacerdotale, et teneatur qualibet hebdommada celebrare bis missam in altari Beatae Mariae dictae Ecclesiae de Fenalibus pro anima dictae dominae et viri sui et filiorum suorum, et dictae Moniales habeant perpetuo aliam medietatem praedictorum, reddituum, et teneantur perpetuo facere celebrare bis missam in altari Beatae Mariae dicti monasterii qualibet hebdommada pro animabus praedictorum quorum animae requiescant in pace. Amen.” (Font documental: *Llibre d'arxivació*... núm. 48, p. 158-159).

Edifici de l'antic monestir; detall actual del pati. Fotografia de Joan Badia-Homs